

EL MANUSCRITO HEBREO DEL *TRATADO DEL ASTROLABIO* DE R. MOŠÉ ALMOŠNINO

Como complemento al estudio de Ala Márcova sobre un tratado de astrolabio de R. Mošé Almosnino (1510-1580), me propongo dar aquí algunos datos sobre el manuscrito que contiene la traducción hebrea de la misma obra, escrita originariamente en castellano. El manuscrito en cuestión se halla en la Biblioteca del Instituto de Estudios Orientales de Leningrado. Tiene la signatura B 446 y comprende 149 folios, con unas dimensiones de 22 × 15 (16,5 × 9,5) cm. No está datado, pero la escritura, oriental, lo sitúa buenamente en el siglo XVII. El copista del manuscrito fue un tal R. Benjamín Eliya Duván.

El manuscrito es, básicamente, una colección de tratados astronómicos: el *Kēlī nēhošet* de Abraham Ibn ʿEzra (fols. 1-20), el *Kēlī hemdā* de Isaac ben Salomón ben Saddiq al-Aḥrab (fols. 20b-27b), el *Tratado del astrolabio* de Almosnino (fols. 28-54b), el *Qunṭres ʿal ʿinyan tašmiš ha-ʾaštorlab* (fols. 56-63), el *Beʾūr ʿasiyaṭ ha-kaddur weḥillūq rešamaw* (fols. 65-65), el *Sefer ha-maʿasê bē-kaddur ha-galgal* (fols. 65-79), la *ʾIggeret qēṭannā* de Mošé Galino (fols. 80-86)... y *lūhōt* (fols. 92-149).

La obra de Almosnino, el *Tratado del astrolabio*, que en la traducción hebrea también aparece sin título al igual que el original castellano, no está, lamentablemente, completa. De los cuarenta capítulos, faltan el dos y la mayoría del tres. El copista, sin embargo, dejó en blanco las páginas correspondientes del manuscrito.

El cotejo de la introducción y de los índices del original castellano y la versión hebrea muestra que el texto hebrea es una traducción del texto castellano, que fue el originario, tal como declara el autor en la introducción (castellana). La traducción, aun siendo literal, tiene algunos detalles o rasgos de independencia y libertad frente al texto original castellano. Se omiten algunos datos, se añaden otros. Se cambia el lugar de información sobre la data. Rasgos estos que hacen pensable que fuese el propio Almosnino el autor de la traducción, sin que podamos ofrecer de momento más evidencia.

Según la información recogida *in situ* y de modo rápido, sin que ahora podamos lamentablemente verificar, el texto hebreo contiene sólo el *Tratado del astrolabio* y no así la otra obrita, el *Canon del reloj de plata*, confirmando como buena la conclusión de la Sra. Márcova que ve en los dos tratados dos obras distintas. La introducción hebrea confirma asimismo que la datación que hace del *Tratado del Astrolabio* la Sra. Márcova, ubicándolo en 1560, es correcta.

Para mayor ilustración y conocimiento de la versión hebrea transcribo a continuación la introducción de la misma.

אמר החכם הכולל הפילוסוף האלהי הה"ר משה אלמושינו נר"ו: בהיות שאתה אהובי ורעי שאלת ממני חבר קטן הכמות בלשון קצר מודיע הדרכים החכמיים להשתמש בכלי האצטורלב כמו שכתב בטלמיו בפרקיו ועם רוב טרדותי בעת הזאת לא יכולתי להתאפק לעבור על בקשתו ולבלתי הפק ומלאת רצונך כמו שיראה מעלתו וזה לראותי טוב חשקו ותאותו לתור בחכמה וראותי כי מה שחובר עד עתה לא רוח צמאך ולרוב חיוב האהבה היא אלצתני להודות לשאלתו.

ונערתי חצני לחברו בלשון קצר ומובן כפי מה שיתכן. ועם היות ששרים בחכמה רבים ונכבדים כתבו בענין האצטורלב בחלק היישוב שאנו בו ועשו דרכים רבים שונים זה מזה, קצתם האריכו מבלתי תועלת רב למי שעוסק בהם, וקצתם קצרו הכונה הנכונה ויצאו דבריהם עמוקים ונעלמים מאד וקשים להבינם ובראותי כי חברו בטלמיוס הוא היותר מסודר ומשובח בלשון קצר ומליצה נאה יותר מכל מה שחובר אחריו, עם שבקצת מקומות מקצר ועולה ובקצת פרקיו מאריך יותר מדי, אמרתי לחבר חברי זה על הסדר שעשה וכפרקים שחלק אותו. ואריך ואריך בקצת מקומות, שיראה לי שראוי להאריך כדי שתובן הכוונה ולפעמים אביא משל עליו ואשים עניינים מסכימים לכונת בטלמיוס בראיות ברורות וקצתם מחכמת ההנדסה. וגם במקומות שיראה לי שהאריך אקצר באופן שתשאר כונתו מבוארת בלשון למעיין וכל זה לברוח מהאריכות כפי האפשר ולהמשך אחר סדר חברו באופן שבעזר האל ית' לא יחסר שום דבר מכל דברו הטוב בחבורי זה וכל מה שהוא צריך להשתמש בכלי היקר והנכבד הזה מבלי שיצטרך כל מי שיעיין בחבורי זה לשום מלמד אחר בע"ה.

ואחשוב שעם זה החבור ובאמצעיתו יובנו כל דרכי האצטורלב בדרך נקל בכל מה שנכתב עליו ובפרט מה שכתב בטלמיוס, כי לפי דעתי יובנו עם חברי זה קצת פרקים שעד עתה היו קשי ההבנה ובפרט אחר שהועתקו ללשון הקדש. ולפי שבעת הזאת אני נדוד ומטולטל מנותי ומנוחתי ואור עיני הלא הם ספרי, גם הם אין אתי וחלף עבר קצת מין הזמן שנמנעתי מלעיין בעניינים אלה, עכ"ז תוקף אהבתך גברה ואלצתני לחבר מה שאזכור על פה כדי למלאת שאלת מעלתו ובה' ית' בבואי אל בית הנוחתי לשלום אשיב יד עיוני להשתכל ולעיין ולתקן כל מה שימצא שלא כהוגן כי ברוב הפעמים יכול הטעות להמצא השכחה והפקד

הזכירה ואינו פלא אם נפל טעות מה אשר לא כדת וכעת יסתפק בזה השיעור כי יראה לי שירוה צמאך.

ואם בקצת העניינים המבוארים פה ישאר אי זה ספק לבלתי דעת מקור העניינים ההם יעויין בבי הספרים שחברתי, אי בכדור העולם ואחר בעיון הכוכבים הנקראים בית אל ושער השמים ובדי לי שלא ישאר לו עוד שום ספק בזה וירוה כל צמאו.

ואני הנני מוכן למלאת רצונו בין בענין אחר בין בדבר אחר שיהיה רצונו בעת שישאלנו כאוהב נאמן משה אלמושנינו.

נכתב בחדש סיון שנת השי"ך ליצירה פה קושטנדינא המהולל הנקראת ע"פ בטלמיוס ביזאנשו וזה החלי לעשות וכדי שיהיה נקל להשתמש בכלי מבלי עכוב בשום דרך מדרכיו בעת הצורך מהדרכים המסודרים בחבורי זה אמרתי לשים מפתחות כל פרק ופרק מהמי פרקים מכל מה שיתבאר בו וכן אעשה בכל פרק ופרק. פרק אי להודיע כלי האצטורלב ושמות חלקיו באר היטב...

C. DEL VALLE
CSIC. Madrid